

મુખ્યચિત્ર

મુખ્યચિત્ર

ગાંધીય આલોચનમાલા
ક્રમ: ૫૦ ચોથું

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૭૯૬ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૧૨૫૨૧૪

વિષય ૨૪૩૨ : ૩

ગાંડીવ બાલોદાનમાલા-પ્રથમ ગ્રંથ.

કાઉન્ટ લીઓ ટોલ્સ્ટોય

૪૭

ગાંડીવ
સાહિત્ય મંદિર
૧૮૦-કેળાંખીઠ
મુરત.

ગાંડીવ આલોચનમાલા.

પુષ્પ ૧જી.

ટોલ્સ્ટોયની ૩ વાતો.

પાંચ આનાની ટિકીટ ખીડવી.

પુષ્પ ૨જી.

અકુલ.

સાત આનાની ટિકીટ ખીડવી.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ

સુમદાવાદ

કોર્પોરેટ મંચ

માં છાપી ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિરમાંથી
નરવરલાલ વીમાવાળાએ પ્રગટ કર્યું.

દ્વિતીયાવૃત્તિ:

૦-૮-૦

:૧૦૦૦

૧૯૨૫:

:૧૫૮૨

ચિત્ર.....ને

ઉપદેશ

જ્ઞાણ અને આશિષ સાથે

તરફથી

મૂરખરાજ

અને તેના બે બાઇઓ એ નામનું એક પુસ્તક અમારા તરફથી બે વરસ પર બહાર પડ્યું હતું તે આ નહિ. જુદુંજ. કેમકે આ આખી વાત મેં ફરીથી બાલકોના વાચનના દૃષ્ટિબિન્દુથી સવિસ્તર અને ટુંકા ટુંકા સરળ વાક્યો વડે લખી નાખી છે. આ વાત માત્ર બાલકોપયોગીજ છે એવું નથી, પરંતુ એની યુથષ્ટી એવી છે કે બાલકો એને અત્યંત હોશથી વાંચે. અને મોટાંઓ માટે લખાયેલું સાહિત્ય બાલકો નથી વાંચી શકતાં. પણ બાલકોની દૃષ્ટિથી લખાયેલું સાહિત્ય તો સૌ કોઇ વાંચીજ શકે. એટલે હવે પછી આ પુસ્તકને વધારેજ આદરસન્માન મળશે એવી અશા છે.

આ પુસ્તકમાંના ચિત્રો માટે અમારા પરમ મિત્ર રા. બાઇ કંચનલાલ મામાવાળાના અન્ને ઋણી છીએ. તેમની નિષ્કામ કલાપ્રીતિના ફળનો અસ્વાદ ગુજરાતને પ્રસન્ન કરશે એવી આતરી છે.

કાર્તિક વદ ત્રીજ

૧૯૮૨.

}

નરવર વીમાવાળા.

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર વતી.

મૂરખરાજ

અને

તેના બે ભાઈઓ

(૧)

એક વેળા કોઈ એક દેશમાં એક પૈસાદાર ખેડૂત રહેતો હતો. એને ત્રણ દીકરા અને એક દીકરી, એમ ચાર બાળકો હતાં. દીકરાઓમાં મૂરખરાજ મોટો હતો. વચ્ચેના ધનવંત કહેવાતો. છેક નાનાનું નામ સમશેર બહાદુર હતું. દીકરી બહેરી અને સુગી હતી પણ તેનું નામ મોંઘી પાડેલું હતું. મોંઘી પરણી નહોતી.

હવે આ ત્રણ ભાઈઓમાંથી છેક નાનો સમશેર બહાદુર શૂરો સિપાઈ હતો અને જ્યારે જ્યારે લડાઈ થતી ત્યારે ત્યારે મેદાને પડતો. તેણે એજ ધંધો પસંદ કર્યો હતો.

વચ્ચેના ધનવંત વેપાર કરવામાં કુશળ હતો અને તેણે એજ રસ્તો પકડ્યો હતો.

પણ મૂરખરાજ તો મોંઘીની પેઠે આપને ત્યાંજ રહેતા. એ ખેતરમાં ખૂબ કામ કરતો-એટલું બધું કામ કરતો, કે એની પીઠ પણ બેવડ વળી ગઈ હતી !

સમશેર બહાદુર લઢવે ઉસ્તાદ હતો, એટલે તેને

પૈસા કમાવામાં મુશ્કેલી પડી નહિ; તેણે સાફ ધન ભેગું કર્યું. પછી એણે લગ્ન કર્યું. એક સારા આમરદાર માણસ માણસની દીકરી વેરે તેણે પોતાનો સંબંધ બાંધ્યો. પણ આ બાઈ ભારે ઉડાઉ નીકળી. સમશેરનો પગાર મોટો હતો અને એને ભારે ભારે જાગીરો પણ મળેલી હતી. પણ એની સ્ત્રી, એના પગાર કરતાં ખૂબ વધારે ખર્ચ કરતી, તેથી તેમનો હાથ હુમ્મેશ ભીડમાં રહેતો. એટલે સમશેર પોતાની જાગીરની આવક ઉધગવવા નીકળ્યો, ત્યારે એના વહીવટદારે એને જણાવ્યું, કે: હજુર, આપણી પાસે હવે આવક ભેગું કર્યું રહ્યું નથી. ગાય, ઘોડા, ઢોરઠાંખર બધું વેચી ખાધું. હથિયાર પણ ગીરો મૂકાઈ ગયાં. હજી સરખુએ રહ્યું નથી, તો ખીજી વાત શી ? એ બધું ફરી વસાવી આપો, તો આવક થાય ખરી.

(૨)

આ સાંભળીને સમશેર તો તુરત પોતાના બાપ પાસે ગયો. જઈને પિતાને કહે છે, કે: બાપુ, તમારી પાસે ખજાનો ભરપૂર છે. ને મારી પાસે તો તળીયું જણાય છે; તો તમારી દોલતમાંથી મારો ત્રીજો હિસ્સો મને આપો, તો મારી જાગીરને હું બરાબર સુધાઈ.

ડાસાએ જવાબ દીધો: ભાઈરે, તું તો ખરો શૂરવીર હોય છે ! મારી દોલતમાં એક પુટી બદામે તો ઉમેરી

નથી આપી, તો પછી હવે ભાગ શા સારૂ પડાવવા હંગ છે ? બે, કૌથી મોટો અને મોંઘી બંને મારે ત્યાં ખૂબ કામ કરે છે. તને ત્રીજો હિસ્સો આપી દઉં, તો તેમને અન્યાય નહિ થાય ?

સમશેરે કહ્યું: બાપા, એમ કેમ બોલો છો ? મૂરખમાં તે કયી આવડત છે જે ? ને મોંઘી તો સ્ત્રી ભત છે, તથા વળી બહેરી, ને મુંગી છે. એ બેને તે વગી પૈસાની શી જરૂર પડવાની છે ?

બાપે કહ્યું: ઠીક છે; તો આપણે મોટાને પૂછી જોઈએ.

મોટાએ—મૂરખે જવાબ દીધો: સમશેર કહે છે, એ ખોટું નથી; ભલે એને એનો હિસ્સો મળે.

મૂરખનો જવાબ સમશેરને મીઠો મધ જેવો લાગ્યો. મૂરખની સંમતિ મળી એટલે બાપે પણ પોતાની નાચુશી દૂર કરીને પોતાની મિત્રતાનો ત્રીજો હિસ્સો સમશેરને આપ્યો. તે લઈ જઈને સમશેર તો પાછો પોતાના દેશના રાજાની તહેનાતમાં રજુ થઈ ગયો.

(૩)

બીજી બાબત વેપાર ધંધામાં પાવરધા થયેલા ધન-વંતભાઈ પણ પૈસો સારી રીતે પેદા કરતા હતા. પણ તેમનાં વહુરાણી તેવીજ, અથવા તેથીયે વધારે સારી રીતે તેને ઉઠાવી દેતાં હતાં. બાવા પીવામાં અને

કપડાં લત્તામાં પાર વિનાનું વાપરવા જોઈએ, એટલે પછી નાણાં કયાં સુધી પહોંચે ? એટલે ધનવંત પણ બાપ પાસે ગયો, અને સમથેરની પેઠેજ તેણે પણ પોતાના ત્રીજા ભાગના હિસ્સાની માગણી કરી.

હાસાએ સમથેરને આપ્યો હતો, તેવોજ જવાબ આને પણ આપ્યો: બેટા, તેં ઘરના કામમાં એક સળી ભાંગીને બે નથી કરી. તારા મોટાભાઈએ મહેનત કરી કરીને પોતાનો ખરડો પણ બેવડો કરી નાંખ્યો છે. મોંઘી પણ કેટલું બધું વહિંતરૂં કરે છે ? તો પછી તને દોલ-તમાંથી હિસ્સો આપી દઉં તો એ બેનું ,શું થાય ?

એટલે ધનવંતે ઉઠાવીને જવાબ આપ્યો: મૂરખો તો ખરેખરો મૂરખો છે. તેનામાં કશી આવડત નથી. તેને કોણ દીકરી આપવાનું છે, કે એ પરણે ? એટલે એને, ને મોંઘીને તો દાળભાત મળ્યા એટલે વાહ વાહ !

પછી એણેજ મૂરખાને કહ્યું: મૂરખા, મને દાણો દુણીમાંથી અરધો અરધ નહિ આપે ? મારે તારાં દુળ જોઈતાં નથી. જાનવરોમાંથી ફક્ત પેલો કાખરો ઘોડો તારે દુળ માટે નકામો છે તે આપજે, એટલે થયું.

મૂરખે મ્હોં મલકાવીને કહ્યું: ભલે ભાઈ, તું એથી રાજ થતો હોય, તો મારે શો વાંધો ? મારે જરા વત્તી મહેનત કરવી પડશે, એટલું જ ને ? ભલે, લઈ જા.

આમ ધનવંતને પણ લાભ થઈ ગયો. તે પોતાનો ભાગ લઈને વિદાય થયો.

(૪)

આ છીં મેર મૂરખરાજ પુષ્કળ કામ કર્યા કરતો. માંધી પણ તેની મદદમાં ખડી રહેતી. માઆપ તો હવે ઘરડાં થયાં હતાં; એટલે સમયેર તથા ધનવંત સારો સારો હિસ્સો લઈ ગયા તેથી ઘરમાં આજુ કંઈ રહ્યું નહિ. ઘેરમાં ફક્ત એક ઘરડી ઘોડી રહી. તેની મદદથી મૂરખ ખૂબ ખેડકામ કર્યા કરતો અને જેમ તેમ કરી માઆપનું, ખંડેનનું અને પોતાનું ગુજરાન ચલાવતો.

(૫)

ભાઈ ભાઈના ભાગ પડ્યા, અને તે જરાયે તક-રાર વિના, એ શયતાનને બહુ વસમું લાગ્યું. શયતાનને તો લડાઈ ટટો થાય તેજ ગમે કેની ?

એટલે તેણે પોતાના ત્રણ સરદાર તેડાવી મંગાવ્યા, અને કહ્યું: પહેલો, પેલા ગામમાં મૂરખો અને તેના બે ભાઈઓ વસે છે. દુનિયાના સામાન્ય રિવાજ પ્રમાણે બાપિકી મિલકતના ભાગલા પાડતાં તેમણે લઢવું બેઈવું હતું. પણ પેલા મોટાની-મૂરખાની-બેવકૂફીને લીધે તેઓ, સીધેસીધા છૂટા પડ્યા. એણે આપણી બાલ બગાડી છે. માટે તમે ત્રણ જણાઓ આ કામનું ખીડું ઝડપો અને

એ ત્રણ વચ્ચે માંહેમાંહે એવો જંગ ઝમાવો કે લોહીની નીક ચાલે, અને સૌનાં માથાં બાંજે બોલો, આટલું કામ થશે કે ?

સરદારોએ કહ્યું : એહો ! એમાં તે શું ? જરૂર કરી નાંખીશું.

શયતાને તેમની પરીક્ષા કરવા પૂછ્યું : એમ ? બોલો ત્યારે, કામ કેમ શરૂ કરશો ?

સરદારોએ તુરત જવાબ દીધો : પહેલાં બધાને પાચમાલ કરી નાંખીશું; ને પછી જ્યારે બધાને ત્યાં હાંદલા કુસ્તી કરતાં હશે ત્યારે બેળા મેળવીશું. એટલે કંઈ બાધબાધી થયા વિના રહેવાની છે ? ખરું કની ?

શયતાને રાજરાજ થઈને કહ્યું : શાબાશ, શાબાશ. એ ભુક્તિ સારી છે. ચાલો ત્યારે, હવે કામે મંડી પડો. અને, દરેકના કાન બરાબર બંધેરવાનું ચૂકશો નહિ. કામ પાર ન પાડ્યું, તો પછી જોજો તમારી વલ્લે કઈ છું તે !

(૬)

શયતાનની રજા મળી એટલે ત્રણે સરદારો નીકળી પડ્યા. પણ કામની વહેંચણી કરતાં પોતેજ ચડતડી પડ્યા. દરેકને સહેલામાં સહેલું કામ બોધ્યો. આખરે ચિઠ્ઠી નાંખીને તેમણે નક્કી કર્યું, અને જેને બાંજે

જે લાઈ આંચે તે તેને ભંભેરવા, ઉશકેરવા, ચઢાવવા અને વેરની આગ સળગાવવા નીસરી પડ્યો. વળી એમ પણ ઠરાવ્યું કે જેનું કામ સૌથી વહેલું ફળિભૂત થઈ જાય, તેણે ખીજા બેને મદદ કરવા જવું. તથા અવારનવાર અમૂક સંકેતસ્થાને મસલત કરવા સાડ પછી મળતા રહેવું.

(૭)

એ મને એમ કેટલાક દિવસ વહી ગયા. મસાણાને પીંપળે, સંકેતસ્થાન ઠરાવેલું હતું તે ઠેકાણે પેલા ત્રણે સરદારો ભેળા મળ્યા અને પોતે કરેલાં પરાક્રમોથી એકબીજાને વાકેફ કરવા લાગ્યા.

પહેલાએ કહ્યું: મેં તો પેલા સમયેરને પકડ્યો હતો, અને તેને મેં સીધો દોર કર્યો છે. તે આવતી કાલે એના બાપ પાસે જવાનો છે.

તેના સાથીદારોએ પૂછ્યું: વાહ વાહ ! એ તાલ તે શી રીતે ગોઠવ્યો ?

પેલાએ જવાબ દીધો: મેં તો એને ખૂબજ ઉશકેર્યો. એટલે તોરમા ને તોરમાં આખી દુનિયા જીતી લેવાનું ખીડું એણે રાજ સમક્ષ ઝડપ્યું. રાજાએ કહ્યું: તું પહેલાં ઉત્તરનો મુલક જીતી આવ. સમયેર ઉપડ્યો. મેં ભુક્તિ રચી અને એના હાડખાનામાં ભેળસેળ કરી. પણ ઉત્તરના રાજાને મદદ કરવા તેનું લશ્કર મજબૂત બનાવ્યું. બ્યારે

બંને લશ્કરો સામસામાં ગોઠવાયા, ત્યારે સમશેરનું કંઈ ચાલ્યું નહિ. એનું દારૂખાનું નકાસું થઈ પડેલું. એના લડવૈયાઓ પણ ડરપોક બની ગયા. તેઓ ઘેંટા પેરે નાસી ગયા અને તેમના દુશ્મનોએ તેમનો પીછો પકડી તેમની કતલ કરી. સમશેરનું નાક કપાઈ ગયું. તેની જાગીર ઝુટવી લેવામાં આવી. અને તેને તોપને ગોળે ઉડાવી મૂકવાના છે, પણ હું તેને કેદખાનામાંથી ભગાડી મૂકીશ. પછી એ બીજે ક્યાં જવાનો ? બાપને ત્યાંજ તો ! કાલે મારું એટલું કામ થઈ જશે એટલે હું તો છૂટો છું. પછી જેને મદદ જોઈએ તે માંગજો, હું જરૂર આપીશ.

(૯)

હું ધારતો હૃદય કે તું એકલોજ છૂટ્યો છે—બીજા સરદારે કહ્યું—રખે એવી ખાંડ ખાતો. મેં પણ પેલા ધનવંતભાઈને સતાવવામાં બાકી રાખ્યું નથી. ધનાભાઈ ખાઈ પીને જડા માતેલા થાય એવું મેં કયું. વળી તાજેમાજે થાય એમ એનો લોભ પણ વધતો જાય. જાણે અખી દુનિય મારીજ ના કરી લઉં ! એમ ને એમ કાંકરા પેરે એ નાણાં ખરચવા લાગ્યો છે, અને કરજમાં બુડતો ચાલ્યો છે. કરજ, તો જેનું નામ કરજ. તેમાંથી એનો છૂટકો સીધી રીતે થાયજ શાનો ? એણે આખા મીચીને હુડીઓ લખી છે, તે આઠ દશ દહાડામાં

પાકી જવાની. એનો માલ તો ખીજી બાજુ સડવા માંડ્યો છે. એના તો ભોગ એવા લાગવાના છે, કે તુરત બાપને ત્યાં ભાગી જવા શિવાય ખીજો આરોજ નથી. અમે એ તો ઠીક પત્યા. પણ અહ્યા (ત્રીજાને), તારો કારભાર કેવોક ચાલે છે, તે તો જણાવ.

(૬)

અરે ભાઈ, મારી તો વાતજ ના કરો. મારો કશો પરોજ લાગતો નથી. મેં પહેલાં મૂરખાની છાશને કટાવી નાંખી-પીએ કે તરત પેટમાં ચૂળજ ઉઠે. પછી એની જમીન પથરા જેવી સખત બનાવી દીધી,-હજી નાંખે તોયે ભાંગી જાય-કોદાળીના થા કરે તોય એના હાથજ રહી જાય. હું ધારતો હતો કે મૂરખો આથી કઠાળશે અને થાકી જશે. પણ એ તો ભારે જખરો નીકળ્યો. એણે તો ખેડખેડ કર્યાંજ કીધું. પેટમાં છોને દરદ થતું-એ લાલાજી ગણકાવેજ શાના ? હજી ભાંગ્યું એટલે ખીજું આશ્યુ. આથી હું જમીનની નીચે પેઠો ને હજીના હાંતા ઝાલ્યા. એટલે એણે તો હાંત કચડી વાંકા વળી એલું જોર કર્યું કે મારા હાથ પણ કપાઈ ગયા. એમ ને એમ એણે તો ખેતર ખેડી કાઢ્યું છે. હવે સહેજસાજ બાકી છે. હવે તો તમે ખંનેશ મારી મઢદે આવો ને વધુ મહેનત કર્યાંથી કંઈ

વળે તો વળે. બાકી એને પછાડી નાંખવો એ તો મુશ્કેલ છે. ને એ ન બન્યું તો ચે ફજેતી છે. બધી મહેનત ફાકટજ જશે. મૂરખો બે ખેતરમાં મચ્યોજ રહે તો તો બધા બાઇનું એ ભરણપોષણ કરશે: ત્રીજા સરદારે કહ્યું.

સમશેર બહાદુર વાળા સરદારે કહ્યું. બલે, હું તારી વહારે ધાઈશ. આપણ બંને મળી મૂરખાનો તોર ઉતારીશું.

(૧૦)

હું વે પેલા મૂરખરાજને પેટમાં તો બહુ દુઃખતું હતું; પણ તેનું કામ થાકુંજ બાકી હતું. થોડીક ખેડજ કરવાની હતી. આથી હજ બેડી તેણે કામ શરૂ કર્યું. પણ એક ફેરો કરી પાછો વળ્યો એટલે હજ જમીનમાં ભરાઇ ગયું તે કેમે કર્યું નીકળે નહિ. કારણ એ હતું, કે પેલા શયતાનનો સરદાર તેને વળગી બેઠો હતો. તે હજને નીકળવા હેતો નહોતો.

મૂરખરાજે મનમાં વિચાર કર્યો: આમ કેમ થતું હશે વારૂ? લાવ, એ હજમાં શું ભરાઇ બેઠું છે તે તપાસું. ”

તેણે હાથ ઉઠા નાંખીને જે કાળું કાળું હજમાં એરવાયલું લાગતું હતું તે ખેંચી કાઢ્યું. એ પેલા સરદાર જ હતો. તે એના હાથમાં તરફડવા લાગ્યો. મૂરખ-

રાજે તો તેને હજ પર ચઢાવી દેવા મનસૂજા કર્યો. પણ તે કરગરી પડ્યો, અને બોલ્યો: મને હજ ન કરશો. હું તમારો ગુલામ થઈને રહીશ. તમે કહેશો તે કરીશ.

મૂરખરાજે પૂછ્યું: તને શું આવડે છે ?

સરદાર હસીને બોલ્યો તમે કહો તે બધું. જે કહો તે કરી આપું.

એમ ? મૂરખરાજને અજાયબી લાગી: ત્યારે મારા પેટમાંનો હુ:ખાવો તું મટાડી દઈશ ?

જરૂર: કહી પેલાએ વાંકા વળી એક ત્રણ પાંખડી-વાળું મૂળીડું ખોતરી કાઢી મૂરખરાજને આપ્યું. પછી કહ્યું: એક પાંખડી ગળી જાઓ, એટલે દરદ મટી જશે.

મૂરખરાજનું દરદ મટી ગયું.

પછી પેલો બોલ્યો: હવે મને જવા દો. હું તમને જસાયે નહિ કનડું ફરી નહિ આવું.

મૂરખરાજે કહ્યું: ભલે, જા. પરમેશ્વર સદા તારું કલ્યાણ કરે.

પણ પરમેશ્વર તો શયતાનના દુશ્મન. અને તે સર્વશક્તિમાન. તેના નામથી તો ભૂતપિશાચ શયતાન બધા લાગી જાય. એટલે આ નામ કાને પડતાંજ પેલો સરદાર ધરતીમાં પેંસી ગયો અને તેમાંજ સમાઈ ગયો. ત્યાં માત્ર એક ખાડો પડી રહ્યો.

(૧૧)

ત્રણ પાંખડીમાંની બે પાંખડી ધોતીયાની ઓટીમાં
ખોસી મૂરખાભાઈ તો પાછા ખેડે વળગ્યા.
ખેડ પૂરી થતાં ઘેર જઈ જીએછે તો સમશેર અને
તેની વહુ જમવા બેઠાં હતાં. પોતાના કેદખાનામાંથી પેલા
સરહારની મદદથી તેઓ નાસી છૂટેલાં. અને હવે જાપને
ઘેર આવ્યા હતા.

સમશેર કહે: મોટાભાઈ, મને ને મારી વહુને અહિં
રહેવા દેશે? મને ખીજી નોકરી મળે કે તરત હું જઈશ.
ભલે રહેજોને. મારે કંઈ વાધો નથી: એમ મૂરખે
કહ્યું.

પણ જમવા સાડ મૂરખે પાટલા પર બેસવા માંડ્યું
ત્યારે સમશેરની વહુને સૂગ આવી. તે તડુકી ઉઠી, કે:
હું તો આવા ગંદા ખેડુત સાથે જમવા નથી બેસવાની.
એ ગંધાય છે. એતું શરીર વાસ મારે છે.

સમશેર મૂરખ તરફ જોઈ બોલ્યો: મૂરખાભાઈ,
જોને મારી વહુ કહે છે કે તું ગંધાય છે. તો તું બહાર
જઈને જમવા બેસને.

મૂરખ કહે: ભલે એમ તો એમ. નહિ તોયે મારે
ઘોડાને બેગાણુ દેવા જવાનું જ હતું ને !

એમ કહી કપડાં ને ઘોડા શેઠલા લઈ મૂરખે
બહાર સિધાવ્યો.

(૧૨)

ખીજી ખાજી સમશેરને હંફાવવાનું ખીડું ઝડપનાર સરદારનું કામ પૂરું થયું. હવે તે મૂરખા-વાળાને મદદ કરવા ખેતરે ગયો. ત્યાં પેલો ખાડો તેની નજરે પડ્યો. એથી તે સમજી ગયો કે મારો ભાઈબંધ તો ફસાઈ મુઓ. મારે મારે હવે મૂરખાને વાડીમાં હુ:ખ દેવું જોઈએ.

એમ મનસુખો કરી તે વાડીએ ગયો. ઘાસની ગંજી-એને ભીની કરી નાંખી, વાડીમાં કાઢવ પાથરી દીધો. ખીજે દિવસે રહવારે દાતરડા વડે મૂરખે ઘાસ કાપવા માંડ્યું. પણ દાતરડું ચાલેજ નહિ. ધાર વળી ગઈ. પણ એ તો મંડ્યેજ રહ્યો. જ્યારે કામ ન ચાલ્યું એટલે મનમાં વિચાર્યું: આમ પ-તો નહિ લાગે. લાવ, ઘેરથી ધાર કાઢવાના ઓભાર-તથા ટીમણનું ભાતું લેતો આવું. આઠ ઢહાડા જાય તોયે શું? કંઈ ઘાસ વણકાપ્યું થોડુંજ રાખવાનો છું?

પેલા સરદારને આથી અકળામણ થઈ: આ મૂરખો તો ભારે જીદી દેખાય છે. એને હરાવવા સારૂ તો કંઈક ખીજી જીકિત રચવી પડશે.

પછી મૂરખે પાછા આવી કામ શરૂ કર્યું; એટલે પેલાએ ઘાસમાં પેસી દાતરડાની અણી પકડી રાખવા માંડી. આથી મૂરખાની મહેનતનો પાર રહ્યો નહિ. પણ એ તો પોતાના નિશ્ચયને વળગી રહ્યો, અને ઘણું ખર્ચું કામ

પતાવી દીધું. સરદારને આથી ખૂબ રીસ ચઢી. તે પેલા બાકીના ભાગમાંના કાઢવમાં પે'ઠો કે બસ હવે તો મૂરખાને ઘાસ નહિજ કાપવા દઉં.

પણ મૂરખાએ તો ઘાલુંજ ભેર વાપરવા માંડ્યું. જેમ જેમ મહેનત પડતી જાય તેમ તેમ તે ગુરસે ભરાઇ વધારે ભેર કાઢતો જાય. એમ ખેંચાખેંચમાં પેલા સરદારની પુંછડીજ અડધી કપાઇ ગઇ. પછી મોંઘીએ ઘાસ એકડું કર્યું, એટલે એ બાજરી લણવા ગયો. પણ પેલા અરધ-પુંછડીઆને હજી સાન નહોતી આવી તેણે વહેલા દોડી જઇ બાજરીને એવી બનાવી દીધી કે એનું દાતરડું ના આવે. એટલે એણે વળી બીજી દાતરડું આણી બાજરી લણી નાંખી.

આલો, આ પત્યું; એટલે હવે કાલે બીજા ભાગ પર જઇશું. એમ મૂરખે મનમાં નડકી કર્યું.

પેલા અરધપુંછડીઆએ પણ મનસુઓ કર્યો કે ઘાસમાં ને બાજરીમાં તો મારા હાથ હેઠા પડ્યા. પણ હવે ભેઇએ, કાલે એ કેમ હંકારે છે ?

એમ કરી પેલા મૂરખો બીજે દિવસે લણવા જવાનો હતો તેથી બીજે દિવસે તે ત્યાં ગયો. પણ બાપરે ! મૂરખાએ તો તેનાથી ઘણાજ વહેલા ત્યાં પહોંચી જઇને ચોતાનું કામજ પતાવી દીધેલું હતું !

આથી તે બહુ ખિન્નયો. ને મનમાં બોલ્યોઃ આ

મૂરખો તો કંઈ વિચિત્રજ દેખું ! પૂરું એ ઉંઘતોયે નથી જો ! એને તે કેમ પહોંચી વળાય ? પણ લાવ, એના દાણા સડાવી નાંખુ. પછી ખાશે શું ?

એમ વિચારી અરધપુંછડીઓ દાણામાં પેંઠા. દાણા સડવા લાગ્યા. તે પોતે ઉઘમાં પડ્યો.

ખીજી બાજુ મૂરખો અને મોંઘી મળી પાવડે પાવડે અનાજ ગાડામાં નાંખવા લાગ્યા. એમ ને એમ એક વાર પાવડો પેદાની પીડમાં ઘુસી ગયો અને તે પાવડા સાથે ઉંચકાઈ આવ્યો. મૂરખો તેને જોઈ બોલી ઉઠ્યોઃ કેમ અડ્યા, તું પાછો આવ્યો કે ?

ના, ભાઈ, ના' સરદાર બોલ્યો એ તો ખીજો. હું તો સમશેર પાછળ હતો. મને મારી નાંખ્યો નહિ. તમે જે કહેશો તે કરીશ. તમને ફરી હેરાન નહિ કરું.

પણ તને આવડે છે શું ?

હું સિપાઈ બનાવી શકીશ.

તે મારે શા કામના ? મૂરખે પૂછ્યું.

વાહ, તમારે જે કામ એમની પાસે લેવું હોય તે લેવાય.

તેમને ગાતાં આવડે છે કે ?

હોવે. ગાય પણ ખરા.

ત્યારે થોડા બનાવ.

હવે પેલા અરધપુંછડીયા શયતાની સરદારે ઘોડા બાજરીના ડુંડા લઇ તેને પછાડતાં મૂરખાને બતાવી કહ્યું: આમ પછાડી તમે હુકમ કરશો એટલે સિપાઇ બનશે.

તુરત સિપાઇ બન્યા. તેમાં એક નગારચી હતો. બીજો શબ પુકનાર હતો. તેમને જોઇ બડબડાટ હસી પડી મૂરખે કહ્યું: વાહ! આ તો ફીક છે. ગામની છોકરીઓ તમારો જોઇ રાજી થશે.

હવે મને જવા દેશો? : પેલાએ પરવાનગી માગી.

એમ તે કેમ જવાય? મને ડુંડામાંથી સિપાઇ બનાવી પાછા તેનાં ડુંડાં બનાવી દેવાનું બતાવતો બ. બાજરીના ડુંડાંના સિપાઇ તો મોંઘા પડી બય.

અરધપુંછડીઆએ તે કામ શીખવી રત્ન માંગી એટલે મૂરખાએ કહ્યું. ભલે તું બ. ઇશ્વર તારું રક્ષણ કરે.

પણ રક્ષણને બદલે, ઇશ્વરનું નામ કાને પડતાંજ પેલો સરદાર તો ભોંયમાં સમાઈ ગયો અને ત્યાં એક આકાનીજ નિશાની ફક્ત રહી.

(૧૭)

બીજા બાબુ મૂરખો ઘેર આવ્યો, તો ઘેર ધનવંત અને તની સ્ત્રી બને આવેલાં હતાં. ધનવંતથી એણે કરજ ફીટાડી શકાયું ન હોતું. લહેણદારો

પાસેથી ભાગીને તે બાપને ત્યાં આવેલો. મૂરખાને તેણે કહ્યું: ભાઇ, મારો ધંધો ફરી શરૂ થાય ત્યાં સુધી તું અમને અહિં નહિ રહેવા દે ?

બલે, સુખેથી રહો: એમ મૂરખાએ જવાબ આપ્યો.

પણ મૂરખો જમવા બેઠો એટલે ધનવંતની વહુને પણ એના પરસેવાની સૂગ આવી, એટલે તે બબડી ઉઠી. તેથી ધનવંતની સૂચનાથી, પણ વગર બબડાટે અને પશુ શાંતિથી રાંટલા લઇને મૂરખો બહાર કાઢેજ આપ્યો ગયો.

(૧૪)

ધનવંતને પજવી પજવીને તેના બાપને ત્યાં ભગાડવાનું ક્ષમ પૂરું થયું. એટલે હવે ત્રીજો સરકાર પણ નવરો પડ્યો. આથી તે પોતાના બીજા બે ભાઇબંધોને ખોળવા અને તેમને જરૂર પડે તો મદદ આપવા નીકળી પડ્યો. તપાસમાં તેને પેલા બે ખાડા દેખાયા. તે સમજી ગયો કે મારા ભાઇબંધો તો ફસાઈ મૂઆ. પણ મારી ફરજ દીવાની ભેત જેવી ચોકખી છે. મારે મૂરખરાજને ઠેકાણે પાડી વેર વાળવુંજ બેઇએ.

એમ વિચારી તે મૂરખરાજની ખોળમાં નીકળ્યો. એણે હવે જાડ કાપવાનું શરૂ કર્યું હતું; કેમકે ઘરમાં સાંકડ પડતી હતી, તેથી જાડ વાઢી નવી સુંપડી બાંધવાની હતી.

હવે પેલા સરદારે મૂરખાને હુકાવવા ડાળીઓમાં ભરાઈ બેસવા માંડ્યું. મૂરખો બરાબર કાપવા માંડે પણ પેલાની કરામતને લોધે જાઠ સીધું પડવાને બદલે ખીજના ડાંખળા-માંજ ભેરવાઈ જાય. આમ ભેરવાઈ ગયેલા થડને છૂટું કરતા મૂરખાને હમ ભરાવા લાગ્યો. પણ એ તો ખતના પૂતળા જેવો હતો. મુરકેલીઓને હુકાવવાનો તો એનો ધધોજ હતો. તેમાં એ જરાયે ગભરાય નહિ. એટલે એણે કામ ચાલુ રાખ્યું. પણ સાંજને છોડે પચાસ સાકને બદલે માંડ માંડ પાંચ છ આડ કાપી શકાયાં, અને થાકીને લોથ-પોથ થઈ ગયો. પરસેવાના તો ઝોખેઝોખ વળી ગયા. છેવટે તેની પીઠ એટલી દુઃખવા માડી કે તે જમીન પર બેસી પડ્યો.

એટલે મનમાં પ્રુલાઈને પેલા સરદારે વિચાર્યું: 'એ' જોને કેવો હરાબો ! હવે એનાથી કામ થવાનું નથી. માટે લાવ, હું જરા થાક ખાઉં.

આમ વિચારી તે એક ડાળ પર બેઠો. ખીલ બાલુ આમ થાકવા માટે મૂરખરાજને પોતાના પરજ હીસ ચઢી. એકદમ ઉઠીને ઊભા થઈ તેણે તો કુહાડી ભેરવી થડમાં લગાવી. પેલા ભાઈસાહેબ ગફલતમાં રહ્યા, અને આડ તૂટી પડ્યું. ઉઠતા પોતે ફસાઈ ગયા અને ડાળીમાં અડવાઈ ગયા. મૂરખો ડાળી કાપવા જતો હતો એટલામાં

તો પેલો નજરે પડવાથી તેને અનન્યખી લાગી; પણ
બોલ્યો: ઉભો રહે અલ્યા, તું ફરી આવ્યો કે ? તને બ-
તાવું છું, મારો હાથ !

એમ કહી મૂરખરાજે તેના પર કુહાડી ઉગામી.
પણ પેલો કરગરી પડ્યો:

મને ના મારો, મને ના મારો, હું તમે કહેશો તે
કરીશ.

તું શું કરશે ?

હું પૈસા બનાવી દઈશ.

હીક છે; બોધ્યો, બનાવ.

પેલા સરઠારે એક ઝાડ બતાવ્યું: પેલા ઝાડના
પાંદડા હાથમાં લઈને ચાળો એટલે તમારા હાથમાંથી
સોનાના પુલ ખરશે.

મૂરખે તેમ કર્યું, એટલે પુલ ખર્ચા.

તેનું મ્હોં મલકાઈ ગયું: આ તો ખરી ગમ્મત !
મારા માણસો પુરસદે આ રમકડે રમશે.

પછી પેલાએ રજા માંગી. તે આપતાં ટેવ સુજળ
મૂરખ બોલ્યો: પ્રભુ તારૂં બહું કરો.

પ્રભુનું નામ કાને પડતાંજ પેલો તો ખરતીમાં સ-
માઈ મથો અને તે જગ્યાએ માત્ર એક ખાડોજ રહ્યો.

(૧૫)

ખીજી બાજી બે ઝૂંપડાં નવાં બધાયાં. ધનવંત પોતાની વહુને લઈ જુદો રહેવા ગયો. સમ-
શેરે પણ તેમજ કરેલું હતું. મૂરખો, મોંઘી અને બાપા
ત્રણ ભેગાં રહેતાં હતાં. મૂરખાની મહેનતથી ધાન્ય નીપ-
જતું. તે વડે પેલા બે ભાઈઓ પણ ગુભરો કરતા હતા.

લણણીનું કામ પૂરું થયું એટલે મૂરખાભાઈએ
ઉભાણી કરી. ભાઈ બાબીઓને નોંતરાં હીધાં. તે દિવસે
તહેવાર હતો એટલે તે દિવસે માલપાણી ખાવાનો ધન-
વંત અને સમશેરનો વિચાર ખરોજ. મૂરખરાજનું નોંતરું
આવ્યું. પણ બંનેની વહુઓએ નાક ચઢાવ્યું કે: એવા
ગંદા ખેડૂતને ત્યાં કોણ જાય ? ને તે તે વળી એવું શું
અવડાવનાર છે જે ?

ભાઈઓ તો ન ગયા. પણ મૂરખાએ ખીબા ખેડૂતો
તથા તેમની સ્ત્રીઓ વગેરેને પેટપૂરજમાડયાં. પછી તેને
પેલા સોનાનાં પુલ ચાદ આપ્યાં. એટલે થોડાક બનાવી
કાઢયાં અને છુટાવ્યાં. પણ એ પુલ માટે તો ભારે હુંટા-
હુંટ ચાલી. નવાઈ જેવી ચીજ જોઈ ગામડીઆઓએ તો
ધકકામુકકી કરી. ને તેમાં ને તેમાં કચડાકચડો ચાલી.
એક ડાશીમા ઘરડીખખ હતી તે તો મરી પણ ગઈ.
બે ત્રણ ભેલાન થઈ ગયાં. એટલે મૂરખ કહે: તમે કેવાં
ભેવકૂક છો ? જેને જેટલાં ભોઈએ તેટલાં મળશે. શા

માટે કચડાકચડી કરે છે ? અહિ કશી કમીના નથી.

એમ કહી તેણે પુલોનો વરસાદ વરસાવ્યો.

પછી કહે: જુઓ, હવે ખીજી ગમ્મત બતાવું. ત-
મારે ગાતાં નાચતાં શીખવું છે ?

પછી પેલા સરદારે શીખવેલી જુક્તિ વાપરી તેણે
સિપાઈઓની પલટણ ખડી કરી. તેઓ ઢોલ ત્રાંસા વગા-
ડવા લાગ્યા. એમ ખૂબ ગમ્મત કરી. બાદ પાછાં સિપા-
ઈઓનાં કુઠાં બનાવી દીધાં.

પછી સૌ થાક્યાંપાક્યાં સૂઈ ગયાં.

(૧૬)

હવે શું બન્યું તે સાંભળો. આ વાતની હકીકત
સમથોરને કાને ગઈ. સિપાઈઓ વિષે તેણે
સાંભળ્યું, એટલે તેની દાદ સળકી. મૂરખરાજ પાસે જઈ
તેણે કહ્યું: મૂરખાભાઈ, તું સિપાઈ ક્યાંથી લાવ્યો ? ને
તે પાછા ક્યાં ગયા, તે મને કહે.

કેમ વારુ, તારે શું કામ છે ?

ઓહો !: સમથોર જોલ્યો: અરે, સિપાઈ હોય તો તો
કંઈ કંઈ થઈ શકે. રાજ પછુ મેળવાય.

મૂરખરાજને અત્યંત ખી લાગી. તે કહે: એમ છે ?
મને કંઈ એવી ખબર નહોતી. લેને, તને કામ લાગે
તેમ હોય તો ફાવે તેટલા સિપાઈ બનાવી આપું.

પછી એ જ્યાં હુંકા પડ્યા હતા ત્યાં ગયો અને સિપાઈ બનાવવા માંડ્યા. બનાવતાં કહ્યું: પણ એ સમયેર, આ સિપાઈઓને તું લાગલાજ અહિંથી લઇ જજે. નહિ તો તેઓ આખા ગામનો દાણો એક દિવસમાં પૂરો કરી નાંખશે. તે મને નહિ પાલવે.

સમયેરે હા કહી. તેના તો આનંદનો પારજ નહોતો. હરખે ને હરખે તે જાણે ગાંડોજ થઈ ગયો હતો. મૂરખાએ તેને પલટણીની પલટણી તૈયાર કરી આપી. પછી કહ્યું: લે, હવે આટલા બસ હશે. તારે બીજા જોઈએ, તો વળી આવજે. પાક સારો છે એટલે હુંકા પુષ્કળ છે.

સિપાઈઓની પલટણીનો સેનાપતિ બનીને સમ-ચેરસાઈ તો લડવા ઉપડી ગયા.

સમયેરે આમ મતલબ સાધી, તો ધનવત પણ ક્યાં કાચો હતો ? પેલાં સોનાનાં પુલની વાત તેણે જાણી હતી. એટલે તે ઢોડતો આવ્યો અને પૂછ્યું: મૂરખાભાઈ, તને સોનું ક્યાંથી મળે છે તે કહે. મારી પાસે સોનું હોય, તો તો આખી દુનિયા હું ખરીદી લઉં.

હે ? મને તો ખબરજ નહોતી. પણ તેમાં શું ? લેને, તને જોઈએ એટલા સોનાનાં પુલ આપું,

ધનવંત તો ખુશ થઈ ગયો: હાલ મને ત્રણ ચાર ટોપલા સોનું આપે તો બસ છે, એમ તેણે કહ્યું.

મૂરખે પોતાની પાસેની તરફીબથી તેને સોનું

બનાવી આપ્યું. તે લઈ તે વેપાર કરવા ચાલ્યો ગયો. તેને વિદાય કરતાં મૂરખે કહ્યું: તારે ખીજું જોઈએ તો આવજે. મારી પાસે પાંતરા પુષ્કળ છે.

(૧૭)

પછી તો સમયેરે લડાઈની ધૂમ મચાવી અને એક આખું રાત્રી જીતી લીધું. પણ સિપા-
હીઓ પુષ્કળ, અને તેને રોજ ખાવા જોઈએ. તેને ખવડાવવા જેટલા તેની પાસે પૈસા ન મળે. એટલે તે ઝુંઝાવા લાગ્યો. ખીજી બાજુ ધનવંતે તો ખૂબ વેપાર કર્યો અને દોલત મેળવી. પણ એકલો માણસ, એટલે તે નાણું સાચવવા માટે તેને મુશ્કેલી પડવા માંડી. આમ બંને મુશ્કેલીમાં આવેલા બાઈઓનો એક દિવસ અચાનક ભેટો થયો. વાતમા વાત નીકળતા બંનેએ ચાટું કર્યું, કે સમયેરે મૂરખ પાસે નવા સિપાહીઓ લેવા. ધનવંતે નવાં સોનાનાં પુલ લેવાં. અને પછી અર-
સપરસ એકબીજાને આપી દેવા. એટલે બંનેની જરૂરિ-
યાત ટળી જાય.

આમ મસલત કરી બંને મૂરખરાજ પાસે ગયા. સમયેરે સિપાઈની માંગણી કરી. પણ મૂરખે તો ડોકું, પુણાવી ના કહી.

પણ કેમ વાર? તે તો મને વચન આપેલું તે ?

એમ સમશેરે વાંધો કાઢ્યો.

હા, પણ હું નહોતો બાણતો કે સિપાઈઓ માણસોને મારી નાંખે છે. એક દહાડો હું ખેડ પર હતો, ત્યારે એક ઠાઠડી જતી ભેઠ. પૂછતાં માલમ પડ્યું કે તારા સિપાઈઓએ બાપડી એક બાઈના ધણીને મારી નાંખ્યો હતો. હું તો ધારતો હતો કે સિપાઈઓ ગાવા બળવવાનું કરે છે. પણ તેઓ તો હત્યારા જણાય છે. બા, ભાઈ, બા. હું એકે સિપાઈ બનાવવાનો નથી.

ધનવંતને પણ એમ નિરાશ થવાનોજ વખત આવ્યો. મૂરખે સોનાનાં પુલ બનાવી વ્યાપવાની ચોકખી ના કહી. કારણ પૂછતાં કહે તારા સોનાના પુલથી તો ગામનાં છોકરાં દુધદહિં ગુમાવી બેઠાં. એક દહાડો પડોશીનાં કીકી અને બચુ મારી પાસે દુધ માંગવા આવ્યાં. મેં પૂછ્યું, કેમ તમારી પાસે ગાય હતી ને ? તેઓ કહે: તે તો ધનવંતભાઈના બબ્બનચીને સોનાનાં પુલ લઈ આપી દીધી. આમ બે ચાર આવી ગયાં. એ કંઈ કામનું નહિ. હું તો બાણ જે તું સોનાનાં પુલ વડે રમશે. પણ તેને બદલે તું તો બધાની ગાય લેસ લઈ જવા લાગ્યો. ના, ના. હવે તું ગમે તેટલી માથા-ઝીક કરે, તોયે હું સોનું બનાવનાર નથી.

આ બાણી બંને બાઈની નિરાશાનો પાર રહ્યો નહિ. પણ પછી તેમણે એક જુકિત રચી. બનેએ અડધો-

અડધ લશ્કર અને પૈસા વહેંચી લેવાનું ઠરાવ્યું. અને એ રીતે અને જણા રાજ્યવાળા અને પૈસાવાળા બન્યા.

(૧૮)

એક દહાડે મૂરખરાજનો કૂતરો માંદો પડ્યો. તેને કોણ જાણે થોડે રોગ થયો હશે, તે સમ જાણે. પણ તે લગભગ મરવા પડ્યો. મૂરખાને ઘણી ઠપા આવી. પણ કરે શું ? પછી વિચાર કરતાં પોતાના પેટનું દરદ મટાડનાર પેલું સુળીયું ચાઠ આવ્યું. તેણે એક રોટલીના ટુકડા સાથે કૂતરાને ખવડાવ્યું. કૂતરો તરત સાજો થઈ રમવા, ભસવા અને પુછડી હલાવવા મંડી ગયો. મૂરખનો બાપ આથી અભયળી પામ્યો. તેણે મૂરખને એનો ખુલાસો પૂછ્યો. એટલે એણે કહ્યું : મારી પાસે હરકોઈ દરદને મટાડવા સાફ બે સુળીયાં હતાં. તેમાંનું એક મેં આને ખવડાવ્યું, તેથી એ સારો થયો છે.

તે વેળા ગામમાં ઢંઢેરો ખીટાતો હતો કે આ ગામના રાજાની મરવા પડેલી દીકરીને જે કોઈ સારી કર્યો તેને તે છોકરી પરણ્યો તથા ઇનામ પણ મળ્યો. ઢંઢેરો મૂરખના બાપે સાંભળ્યો. એટલે તેણે પેલું સુળીયું લઈને રાજાને ત્યાં જવા કહ્યું, કે : ભટા, તું એ છોકરીને સાજી કરીને પરણ. એટલે તું સુખી થશે.

વારૂ ખાપા, હું જાઉં છું કહી તે નીકળ્યો. બાપે તેને સારાં કપડાં પહેરાવ્યા અને પોતે પણ સંગાથમાં નીકળ્યો; પણ રસ્તે એને એક ભિખારણ મળી. તેને લકવો થયેલો હતો. મૂરખને જોઈ તે કરગરી પડી કે: સાહેબ, તમારી પાસે કંઈ દવા હોય તો આપો. હું છેક અપંગ થઈ ગઈ છું. મારાથી પૂરા પાંધરાં કપડાંયે પહેરાતાં નથી.

વારૂ: કહીને મૂરખે તો પેલું છુજીઉં તેને આપી દીધું. ભિખારણ સાચું થઈ ને આશીર્વાદ આપી ચાલતી ગઈ.

પણ આમ ત્રીસુ છુજીઉં વપરાઈ ગયું, તેથી મૂરખના બાપને ગુસ્સો ચઢ્યો: તને ભિખારણ ખરે દયા આવી. પણ સજાની દીકરી સાટે તારૂં હૈયું, પીગળતું નથી ?

હા. પણ હું શું કરું ? આ બિચારી ભિખારણને પણ તેની જરૂર હતી, તો ના કેમ કહેવાય ? છતાં કંઈ નહિ, હું તો શબને ત્યાં જાઉં છું. તમે ફિકર ના કરો. સઘળાં સારા વાનાં થશે.

પછી મૂરખરાજને ત્યાં ગયો. તે ઉંઝરે પહોંચ્યો કે હુરતજ કન્યા સાચું થઈ. શબ છુરી બયો. મૂરખને બારે પોશાક પહેસવી તેણે તેને ખેતાએ જમાઈ બનાવ્યો. પણ તેને કુંવર નહોતે. એટલે એકા દિવસ પછી તે મરણ પામ્યો ત્યારે મૂરખરાજને ખબર મળી. આમ ત્રણે ભાઈએ શબ બન્યો.

(૧૯)

પછી સમથેર બહાદુરે શું કર્યું તે જુઓ. મૂરખે આપેલા સિપાઇઓની મદદથી તેણે નવા સિપાઇ ઉભા કર્યા. ઘર દીઠ એક સિપાઇ આપવાની લોકો પર ફરજ પાડી. એમ થવાથી તેનું લશ્કર બહુ મોટું થયું. કોઇ પણ સામે થાય કે તરત લડતો અને હરાવતો. પોતાનું ધાર્યુંજ લશ્કરની મદદથી કરતો. આમ તેને લાગ્યું કે હવે હું હુમ્મેશ માટે સુખીઓ થયો.

ધનવંતનો પણ ખિલ એવોજ થયો. મૂરખ પાસેથી મળેલા સેનામાં તેણે અનહદ વધારો કર્યો. સૈા પાસે કર લેવા માંડ્યા, ને ખળનો વધાર્યો. માથા દીઠ વેરો નાખ્યો. ગાડીઓ પર કર નાંખ્યો. જોડા પર કર નાંખ્યો. બધા તેના ગરબાઉ થઈ પડ્યા. એમ તેનેયે હુમ્મેશની નિરાંત થયા જેવું લાગ્યું.

પણ મૂરખરાજની વાત તો ચોરજ થઈ. રાજ થવા છતાં, તે તો હતો તેવોજ રહ્યો. સસરાના હડાડો પાણી થઈ રહ્યા કે તરતજ રાજનો ઝબ્બો એણે કોરે મૂક્યો. ફરી પોતાની બંડી અને ચાંચીયા જોડા પહેરી લીધા. અને હજી વડે કામ શરૂ કર્યું. તેના બાપ, અને ખંડેન મોંઘી તેની સાથેજ હતાં.

લોકોએ કહ્યું: આપ તો હવે બાદશાહ છો. આપને આમ કરવું ન થટે.

મૂરખ કહે: શું સંજ્ઞાને ખાવાને જોઈતું નથી? ને ખાવા જોઈતું હોય, તો તે કામ કેમ ન કરે?

પણ મૂરખરાજના આમ હરેકે કામ કરવાના ધોર-જીથી પૈસાની લેવડદેવડનો નાતો કંઈ રહ્યો નહિ. સસરાનો ખર્ચનો ખૂટી ગયો. એટલે અમલદારો આવી કહેવા લાગ્યા: મહારાજ, હવે નોકરોને પગાર આપવા સાડ પૈસા નથી.

તો તેમને પગાર ન આપો:એમ મૂરખરાજે કહ્યું.

તેઓ નોકરી છોડી દેશે: એક અમલદાર બોલી ઉઠ્યો.

આપણને તેમની નોકરીનું કામ નથી. તેઓ જમીન ખેડે એટલે ખસ. તેટલું નહિ કરશે તો તેઓ ભૂખે મરશે: રાજા બોલ્યા.

વળી આ નવા રાજા પાસે લોકો ન્યાય માટે આવતા; પણ એનું તો ન્યાયનું ત્રાજવું કેાંઈ જુદીજ ભાવનું હતું.

એક વેળા એક શેઠીઆને ત્યાં ચોરી થઈ. તેણે રાજા આગળ ફરીઆદ કરી.

રાજાએ ઈન્સાફ આપ્યો: જે ધણીએ ચોરી કરી તેને તે સીજની જરૂર હતી. માટે ફરીઆદીએ શાંતિ રાખવી.

આમ થવાથી લોકો સમજ્યા કે આ રાજામાં તો નામ પ્રમાણે ગુણ છે. એક વેળા રાણીએ પણ રાજાને કહ્યું: તમને તો બધા નામ પ્રમાણે ગુણવાળા માને છે.

ઓહો, એથી રૂડું શું?—એમ મૂરખરાજે જવાબ આપ્યો.

રાણી વિચારમાં પડી. પણ તે સાઠી, ભલો ને ભોળી હતી. તે ગુસ્સે થઈ નહિ. તેણે વિચાર્યું : મારાથી મારા વરની સામે કંઈ થવાય ? ન્યાં સોચો જાય, ત્યાં તેની પાછળ દોરો જવાનોજ કેની ! આમ વિચારી તેણે મોંઘી પાસે ખેતરનું કામકાજ શીખી લીધું, અને પછી પોતાના વરને તેના કામમાં મદદ કરવા લાગી.

વરસેકમાં તો બધા ડાહ્યાડમરા કહેવાતા માણસ ત્યાંથી ભાગી ગયા. ફક્ત સાઠા ભોળા ખેડૂતોજ રહ્યા, જેની પાસે દોલત નહિ, ધન નહિ. મહેનત મજૂરી કરી સૌ પોતાનું ગુજરાન ચલાવતા. ચોરી છુટ કંઈ મળે નહિ. ટટો ફિસાહ પણ, પૈસા નહિ એટલે થાય શાના ? કેટલીક વાર સાધુસંતો તે ગામમાં આવતા, ત્યારે ત્યાંના બધા લોકો તેમની સારી ખાતર ખરહાસ કરતા.

(૧૦)

ખીજી બાજુ શયતાન તો રહજ જોયા કરે, કે કેમ પૈલા સરહારો આવ્યા નહિ. ત્રણ ભાઈઓ વચ્ચે વઢવાડ કરાવીને કેમ તે પુશખબર મને આપી ગયા નહિ ? એમ ને એમ રહ જોતાં તે થાક્યો. ને આખરે તપાસ કરવા નીકળી પડ્યો.

પૈલા ત્રણ સરહારો ઘરતીમાં સમાઈ ગયેલા, તે ત્રણ ખાઠા તેની નજરે પડ્યા. આથી તે સમજ્યો, કે સરહારો

તો કંઈ ફાવ્યા નહિ. તેણે વિચાર્યું, કે હવે તો મારે જાતે મેદાને પડ્યા શિવાય બીજો આશ નથી.

શોષ કરતાં માલમ પડ્યું, કે પેલા ત્રણે બાઈઓ તો સુખેથી રાજ કરે છે. તેની અકળામણનો પારજ ન રહ્યો. કોઈ પણ રીતે તોફાન કે ટોટાંધાય નહિ ત્યાં સુધી એને રહેન કેમ પડે ? એટલે એણે પોતેજ સમશેરને પહેલવહેલો સપાટામાં લેવાનું નક્કી કર્યું.

તેણે સેનાપતિનો વેશ પહેરી અને સમશેર પાસે જઈને પોતાની બહાદુરીના વખાણ કરી તેની નોકરીમાં રહ્યો.

પછી તેણે લશ્કરમાં નવા નવા સુધારા દાખલ કર્યા. દરેક માણસ પર સિપાઈગીરી ફરજિયાત કરી. જાત જાતના હાડગોળા બનાવ્યા. તેનો સ્ટોક ખૂબ વધારી દીધો. તોપો તો એવી બનાવી કે એકી વખતે પાંચસો ગોળી એકદમ છૂટે.

સમશેર તો આ જોઈ ખુશખુશ થતો જાય. હવે આટલા બધા સિપાઈઓ માટે કામઘ ધો જોઈએ. તેથી તેણે પહેલાના રાજ સાથે લડાઈ જાહેર કરી. નવી તોપો બડે તોના હેરાન હેરાન કરી મૂકે. એટલે તે શરણે આવ્યો. તેણે રાજ્ય ખાલસા કર્યું.

આમ અઠસ્ર વધતો ગયો, એટલે સમશેરે એક નવા રાજ પર ચડાઈનો મનસુખો કર્યો.

પણ તેના દારૂગોળાની વાત સઘળે ફેલાઈ હતી. આ રાજાએ તેથી સમશેરનીજ લઢણ પકડી નવી તોપો તૈયાર કરી. જીવાન મરહો તો ખરાજ, પણ સાથે ઐશ-એને પણ લઢાઈમાં ઉતાર્યાં. વળી હવાઈ જહાઝે બનાવી આકાશમાંથી દારૂગોળો નાંખવાની જીક્ષિત કરી.

તેથી એની સાથે સમશેરનું કંઈ ચાલુ નહિ. તેના સિપાઈઓ આકાશમાંથી પડતા માર પાસે ટકી ન શક્યા. તે હાર્યો, ને જીવ લઈને નાઠો.

(૨૧)

શીયતાન મનમાં પુલાયો. પછી તે ધનવંતનો તોર તોડવા વેપારી વેશે ગયો.

એના રાજમા મોટી પેઢી ખોલી. લોકોને પુષ્કળ પૈસા આપી માલ ખરીદવા માંડ્યો.

તેને ત્યાં બેઝનારાઓની ભીડ વધી. લોકો અપાટ-એર ધનવંતને કર ભરવા લાગ્યા. ધનવંતને ત્યાં ટંકશાખ પડવા માંડી. જવા વેપારીને મનમાં અશ્વિયો ઢેતો તે ખુશ થયો.

હવે એણે નવો મહેલ બાંધવા માંડ્યો. મજૂરો ખેલાવ્યા. મોંઘા રાજ આપવાનું મકડી કયું પથરા, લાકડું, એ વગેરેની વરદીઓ આપવા માંડી. તેણે પ્રાધુ, લોકો, જુદીથી વ્યાવશે. પણ તે ઠગાયો. જ્યાં લોકો જેવા મજૂ

વેપારીને ત્યાં કામે જતા હતા. બધો માલ પથરા, લાકડા, તેણે રાખી લીધા હતા. હવે તેની અને ધનવંતની વચ્ચે હરિક્ષણ ચાલી. પોતપોતાના પૈસાને બેરે તેઓ લોકોને વધારે વધારે લલચાવી માલ માંગવા લાગ્યા. પણ નવા વેપારી પાસે ધનવંતથી વધારે સાધન હતાં. મહેલ મહેલને ઠેકાણે રહ્યો. પછી બગીચા બનાવવા માંડ્યો. પણ તેમાંયે તેના હાથ હેઠા પડ્યા.

ધનવંતે તે વિચારમાં પડ્યો. તે રાજા હતો તેથી તેને ત્યાં નાણું રેલ છેલ આવતું હતું. લોકો નવા વેપારીની નોકરી કરી ખૂબ કમાતા અને કર પુષ્કળ ભરતા. પણ પૈસા શિવાય બીજી ફરેક વસ્તુની તાણ પડી. રસોઈયા, ગાદીવાળા, ચાકરો સૌ નવી નોકરી પર ગયા. બજારમાં આવતું પણ ન મળે. બધું અનાજ પેલા વેપારીએ લઈ લીધું.

ધનવંતે ખિન્નયો. તેણે એને દેશપાર કર્યો. એણે પોતાની છાવણી સરહદ બહાર નાંખી તો લોકો ત્યાં બંધને રહ્યા. એટલે મામલો ઉલટો બગડ્યો.

ધનવંતે રાજાનું શરીર સૂકાઈ ગયું. ખાવાના ફાંફાં પડવા લાગ્યા. શું કરવું તે સૂઝે નહિ. એટલામાં રડતો કકળતો સમયેર તેની મદદ માંગવા ત્યાં આવી પહોંચ્યો, ધનવંતે કહે: બાઈ, તને શી મદદ કરું? તારે બેઠકે તેદલા પૈસા છે. પણ તે પથરા જેવા છે. મારે તો ખાવાના

સાંસા છે. એ ત્રણ દિવસથી ખાધું નથી. માંડ્યા મૂલ હેતાં પણ કેઈ કામ પર આવતું નથી. હું તો તારાથી ચે દુખિયારો છું.

બને બાઈઓ નિસાસા મૂકતા એક બીજાની હયાતણી સ્થિત પર રડવા લાગ્યા.

(૨૨)

એ બાઈ તો પાયમલ થયા. હવે ત્રીજો મૂરખસજ રહ્યો. તેને પણ ફસાવવાનો વિચાર કરી સમતાન તેની પાસે જઈ તેનો સેનાપતિ થયો. તેણે કહ્યું: મહારાજ, આપના જેવા બાદશાહ પાસે લશ્કર ન હોય તે ચાલે? એ તો દુનિયામાં ખોટું દેખાય. મને હુકમ આપો તો હું માણસોને લેગા કરી તેમને શિખવી સિપાઈ બનાવું.

મૂરખસજે કહ્યું: ભલે. એક લશ્કર બનાવી તેને ગાતાં શીખવો. મને ગાવું ને ગાયન સાંભળવું પસંદ છે.

સેનાપતિ ગામમાં ફરી વળ્યો. લોકોને સિપાઈ થવા સમજાવ્યા—બહુ બહુ લાલચો આપી, પણ કંઈ લોકો નહિ. લોકોએ બસીને નાજ પાડી.

સેનાપતિએ કહ્યું: મહારાજ, પાસે ફરીઆદ કરી: મહારાજ, લોકો તો આમ ના કહે છે. તેમને ફરજ પાડવા બિના

ફૂટકો નથી.

રાજા તો બિચારા ભલા ને ભોળા. તેમણે કહ્યું:
ભલે, એમ કરો.

ગામમાં ઢોંડી પીટાઈ: જે કોઈ વગર કારણે લશ્કરી
ખાતામાં દાખલ નહિ થાય, તેને ફાંસીએ ચઢાવવામાં
આવશે.

લોકો તે સાંભળી સેનાપતિ પાસે આવ્યા અને
કહે: તમે ઢોંડી પીટાઈ છે તે અમે સાંભળી. પણ લશ્કરમાં
દાખલ થઈ અમારે શું કરવાનું છે તે તો અમને ખબર
નથી. કોઈ તો કહે છે કે લશ્કરમાં દાખલ થાય છે તેને
તો મરવું પણ પડે છે.

સેનાપતિએ જવાબ દીધો: એમ પણ કોઈ વેળા
ખને.

એટલે લોકોએ લશ્કરમાં દાખલ થવાની ના પાડી
અને જીવ પકડી. ગમે તે પ્રકારે મરવાનુંજ છે, તો ભલે
અમે ઘરખેડાં ફાંસીએ ચઢીએ.

સેનાપતિ ચિઠાઈને ઝાલ્યો: તમે બધા યેવકૂદ છો.
લડાઈમાં તો મરીએ પણ ખરા ને મારીએ પણ ખરા.
પણ લશ્કરમાં દાખલ નહિ થાઓ તો તો ખચીતજ
મરશો.

આથી લોકો મુંઝાયા અને રાજાજી પાસે ગયા.
ફરીઆદ કરી, કે: લશ્કરમાં દાખલ નહિ થઈએ તો આપ

અમને ફાંસી દેવાના છે એ વાત ખરી છે ?

રાજા કહે: હું એકલો તમને બધાને કેવી રીતે ફાંસીએ ચઢાવું ? હું કંઈ સમજતો નથી. સેનાપતિ કોણ બહુ શેની વાતો કરે છે !

બધા બોલી ઉઠ્યા: ત્યારે અમે કંઈ લશ્કરમાં હાબલ થવાના નથી.

બહુ સાફ ન થતા. એમ કહી રાજાએ તેમને વિદાય કર્યા.

(૧૩)

શયતાને જોયું કે આ દાવ તો ન ફાળ્યો. એટલે ત ત્યાંથી નાસી પડોશના રાજા પાસે ગયો. તેને કહ્યું: મહારાજ ! આપ બહાદુર છો. મૂરખરાજનો દેશ તમે સહેલાઈથી જીતી શકો. તેના માણસો નમાલા છે. તેની પાસે ઢોર અને દાણા પુષ્કળ છે. તમે લડાઈ કરો તો બધું હુટી લેવાય.

રાજા ખુલાયો. લડાઈની તૈયારી કરી. મૂરખરાજની સરહદ પર સરકારે પડાવ નાંખ્યો.

લોકોએ મૂરખરાજને જઈને વાત કરી કે પડોશી રાજા આપણા પર ચઢી આવે છે.

રાજા કહે: ભલે આવે. તેને આવવા દો.

દુશ્મનના સિપાઈઓ મૂરખરાજનું લશ્કર તપાસવા

નીકળ્યા. પણ ક્યાંય લશ્કરજ ન મળે. તેમણે હુંટકાદ ચલાવી. અનાજ અને દારૂ લઈ જવા લાગ્યા. લોકો કહે: બલે લઈ જાઓ, અમારે ત્યાં પુષ્કળ છે. પણ તમારા ગામમાં તંગીજ હોય, તો અહિં આવીનેજ વસો. આ બધી લઈ જવાની તકલીફ મટી જશે.

સિપાઇઓ વિચારમાં પડ્યા. કેઈ સામે થયું નહિ એટલે હુંટમાં સવાહ રહેા નહિ.

થાકીને રાજા પાસે ગયા ને કહેવા લાગ્યા: મહારાજ, આપે અમને લડવા મોકલ્યા. પણ અહિં તો કોઈ લડતું નથી. અમારી તલ્વાર કેને લગાવીએ ? સૌ પોતપોતાની પાસે હોય, તે ખુશીથી આપી દે છે. હવે અમે શું કરીએ ?

રાજા ગુસ્સે થયો: તમે મૂરખ છો. એમનાં ઘરખાર બાળી નાંખો. દારૂ કાપી નાંખો. ઘાસની ગંજીમાં આમ લગાડો. નહિ તો હું તમને મારી નાંખીશ.

સિપાઇઓ ખીંધા. હુકમ પ્રમાણે કરવા ચાલ્યા. લોકો સામ્રાથવાને બદલે શેવા લાગ્યા, અને કહ્યું: તમે આમ નકામું વુકસાન શા સારૂ કરો છો ? તમને જે બોધ્યો તે લઈ જાઓ. અમે ના કહેતા નથી.

સિપાઇઓને કયા આવી. તેઓ રાજાનો હુકમ માનવાની ના પાડી એટલેજે ચાલતા થયા.

(૨૪)

શીયતાનની આપકાની નિરાશાનો પાર રહ્યો નહિ. પણ તેનાથી સીધા તો ખેસાયજ નહિ. એટલે તેણે નાણાવટીની દુકાન મૂરખરાજના સંજયમાં કાઢી. નાણાં વડે તેણે આ રાજા ભાઈને અને તેની રૈયતને હસવવાનો મનમં ઘાટ ઘડ્યો.

તે રાજા પાસે ગયો અને કહ્યું: હું આપને ઘણો લાજ કરી આપવા ધારું છું. હું તમારી રૈયતને હાપણ શીખવીશ. હું તમારા રાજ્યમાં એક કોઠી સ્થાપવા મંજૂર છું.

રાજાએ કહ્યું: મારા રાજ્યમાં સુખેથી રહો, ને ઠીક લાગે તેમ કરો.

ખીજે દિવસે નાણાવટીએ ચોકમાં માણસો ભેળા કર્યાં, અને કહ્યું: તમે લોકો ઠોર પેઠે રહો છો! હું તમને માણસાઈ શીખવવા ઇચ્છું છું. તમે ઘર બાંધવામાં મને મદદ કરો. મારી ડેખરેખ તળે કામ કરો. હું તમને તમારી મહેનત બદલ સોનામહોરો આપીશ.

એમ કહી તેણે ચકચકતી મહોરો બતાવી.

તે જોઈ લોકો અચંબા પામ્યા. તેઓ તો મનમાં કહ્યું કરતા.

ખેડૂતો દાણા આપી કાપડીઆ પાસે કાપડ લે.

મજૂર જોઈતા હોય તો તેને પણ દાણો આપે. જેને જે જોઈએ તે પોતાનો માલ આપી માલ લઈ આવે.

પણ આ ચકતાં તેમને રૂપાળાં લાગ્યાં. પોતાનો માલ આપી તેમણે તે લેવા માંડ્યાં.

નાણાવટીને લાગ્યું કે હવે દાવ સફળ થયો. મહોરો આપી માલ એકઠાથ કરી હવે લોકોને પાચમાલ કરી શકાયો.

પણ તેની ગણતરી ખોટી પડી. લોકો કંઈ નાણાં તરીકે મહોરો લેતા નહોતા. તેઓ તેને રમકડાં ગણતા અને બાળકોને રમવા આપતા. બધા બાળકોને પૂરતા રમકડાં મળી રહ્યા એટલે તેઓ મહોર લેતા બંધ થઈ ગયા.

પણ નાણાવટીનો મહેલ તો હજી અધુરો હતો. તેનો કોઠાર પણ ઉણો હતો. હવે તેણે પહેલાંથી બમણી મહોરો આપવા માંડી.

પણ તોયે મજૂરોએ કામ પર આવવાની અને ખેડૂ-તોએ દાણો દેવાની ના પાડી. કોઈ વેળા વળી મહોર જોઈતી હોય તો ખેડુના છોકરાં થોડાં બોર આપી થોડી મહોર લઈ આવે. પણ સરવાળે નાણાવટી ભૂખે મરવા લાગ્યો.

તે ફેકેકાણે બમવા લાગ્યો, અને મહોરો સાટે બાન્ય માગવા લાગ્યો. પણ સૌએ કહ્યું કે અમારી

પાસે રમકડાંની હુવે ખોટ નથી. પણ તું ભુખ્યો હોય,
તો ઇશ્વરપ્રીત્યથે ખાવાનું લેલે લઈ જા.

પણ ઇશ્વરનું નામ ઉચરાય ત્યાં શયતાનથી તો
ઉભાજ કેમ રહેવાય ? તે તો ત્યાથી તુરતજ નાસે. ઇશ્વ-
રને નામે ખાવાનું તો તેનાથી લેવાયજ કેમ ? એટલે ગુસ્સે
થઈ તે ગાળી ઉડયો. તમે લોકો જનવરથી ચે બેવફૂર છો.
અકલના ખારદાન છો. પૈસાથી આખી દુનિયા હું છતું,
પણ તમને તે પણ નથી જોઈતા.

લોકો કહે: અમે તારા પૈસાને શું કરીએ ? અમારે
ક્યાં કરવેરા ભરવા પડે છે ?

આમ શયતાનભાઈ અનાજ વગર બૂખે મરવા
લાગ્યા.

(૧૫)

એટલે તે વાત લોકોએ રાખીને કરી. રાખ કહે:
આપણે તેને બૂખે મરવા ન દેવો. બધાએ
એકેક દિવસ એને ખવડાવવું.

શયતાન મજૂરી તો કરે નહિ. મજૂરી કરીને પેટ
ભરવાની તેની દાનત નહિ. તેથી હુવે લાચારીથી તેને
ભીખ કબુલવી પડી. અને વારા પ્રમાણે જમવા લાગ્યો.
એક ફહાડો રાખજીને ત્યાંજ વારા પ્રમાણે તે જમવા
આવ્યો. મોંઘી રાંધતી હતી. તેમને ત્યાં માણસ ઘણા

જમતા. પણ કેટલાક આગસુ લોકો કામ કર્યા વિના વહેલા આવી ખાઈ જતા, તેથી તે કંટાળી હતી. પછી તેણે નિયમ કર્યો કે જે માણસના હાથ પર કોહાળીના આંટણુ ન દેખાય તેવાને પહેલા ન જમાડવા. મહેનતુ માણસો જમી જાય પછીજ તેમને ખાવાનું હેવું.

આજે મોંઘીએ તે પ્રમાણે શયતાનના હાથ જોયા. આંટણુ તો તેને હાથે શાનાજ હોય ? તે મુગી હતી એટલે તેણે ઇશારે કહ્યું કે તમને જમવાનું છેવટે મળશે. મજુરો ખાઈ લેશે, પછી તમને જમાડીશું.

શયતાન શરમાયો ને ગુસ્સે પણ થયો: તમારો કાચડો આંધળો છે. બધાજ માણસોએ મહેનત કરવી જોઈએ એ તો અહિંજ તમારા રાજમાંજ જોયું. અછલવાન માણસોને પણ મજુરી કરવાની હોય ?

રાજાજી કહે: તે તો કોણ જાણે. અહિં તો, બાઈ, કામ હાથે અને પગે થાય છે.

શયતાને કહ્યું: તેનું કારણ એ છે કે, તમે લોકો અછલ વચરના છો. મગજશક્તિથી કેમ કામ કરવું તે હું તમને સમજાવું. પછી તમને માલમ પડશે, કે હાથપગ કરનાં મગજથી કામ કરવાનું ઘણુંજ ફાયદાકારક છે.

રાજાજી અબાયખી પામ્યા ને બોલ્યા: ત્યારે તો હું મૂરખો કહેવાઉં છું, તેમાં કંઈ ખોટું નહિ.

શયતાને આગળ ચલાવ્યું: પણ એટલું યાદ રાખવું કે મગજથી કામ કરવું એ કંઈ સહેલું નથી. મારા હાથ પર આંટલું નથી તેથી તમે મને આજસુ માનો છો. પણ ખાતરીથી માનજો કે મગજથી કામ કરવાનું હાથ પગ કરતાં સોગલું મુશ્કેલ છે. ને કેટલીક વાર તો મગજ ભમી જાય છે; અરે, જાણું તે ચીરાઈ જાય છે.

રાજાજી પાછા વિચારમાં પડ્યા, અને બોલ્યા: એમ છે ? તો પછી એટલી બધી તકલીફ લેવાની જરૂર શી ? મગજ ચીરાઈ જાય એવું કામ શા માટે કરવું વાઝ ? એના કરતાં હાથ પગ વાપરવા તેજ ઠીક નહિ ?

શયતાને કહ્યું: એ બધી તકલીફ હું તમારે સાડા ઉઠાવું છું. હું તેમ ન કરું તો તમે સદાય મૂરખા રહો. તમારા જેવા મૂરખાઓને જ્ઞાન આપની ડાહ્યા કરવાની પરમાર્થી લોકોની પ્રજ્ઞ છે. મને મગજથી કામ કરતાં આવડે છે તે તમને જ્ઞાને શીખવવા હું તૈયાર છું.

રાજાજી વધારે વિચારમાં પડ્યા. પણ પછી બોલ્યા: ભલે ભાઈ, શીખી મૂકેલું કામનું છે. અમને શીખવજો. હાથ પગ થાકશે ત્યારે મગજ વાપરીશું.

(૨૬)

શયતાને કબુલ કર્યું. રાજાજીએ ઢોલ પીટાવ્યો. એક ગૃહસ્થ લોકોને મગજ વડે કામ કરતાં શીખવનાર છે. જ્યારે તમારા હાથ પગ થાકે કે બાંધે

ત્યારે મગજ વાપરજો. વળી મગજથી વધારે કામ થાય છે એમ પણ એ ગૃહસ્થ કહે છે.

ગામમાં એક મિનારો હતો. તેને એક ઉંચી ને સીધી સીડી હતી. તે મિનારા પર શયતાનભાઈ ચઢ્યા.

લોકો તેને સાંભળવા આવ્યા. તેઓ ધારતા હતા કે શયતાન કંઈ કળા કરી બતાવશે પણ તેણે તો મોટેથી લાપણ કરવા માંડ્યું. લોકો અંગમહેનત વગર ફેવી રીતે નહીં શકે તે પર એણે વ્યાખ્યાન આપ્યું. પણ લોકોને કંઈ સમજ ન પડી. કંઈ ન સમજાયું એટલે તેઓ તો પોતપોતાને કામ વળગ્યા.

પેલા ભાઈ તો ખરાડા પાડ્યાજ કરે. આવતા જતા લોકો સાંભળે, ઉંચે જુએ, ને ન સમજે એટલે ચાલતા થાય. મિનારા પર કંઈ ખાવાનું હતું નહિ. લોકોએ ધાર્યું કે મગજ વતી એ પોતાનું ખાવાનું નિપજાવી લેશે અને ખાવાનો બંદોબસ્ત મગજના કામથી થઈ જશે. એટલે ખાવાનું પહોંચાડવાનું કોઈને ન સૂઝ્યું.

રાત્રીએ લોકોને પૂછાવ્યું કેમ, પેલા ગૃહસ્થે મગજ વતી કામ કરતાં શીખવ્યું કે ?

લોકો બોલ્યા : નાહ, એ તો બોલબોલ કર્યા કરે છે.

બોલતો બોલતો શયતાન ચાક્યો. તે ભૂખથી નબળો પડ્યો, લથડીયા ખાવા લાગ્યો. ડિવાલ સાથે તેનું માથું

શય્યાનની ફરતી :

મૂરખરાજ]

[માંડીવ

પેલા બાઈ તો જરાડા પાડ્યાઈ કરે. આવતા જત લે.કે.
સાંભળે, ઉચે યુએ ને ન સમજે એટલે ચાતતા ધાય

પછડાયું. આથી લોકોને લાગ્યું કે હવે તેણે મગજ વતી કામ કરવા માંડ્યું ખરું. તેમણે રાજાજીને તે વાતની ખબર આપી.

આ સાંભળી મૂરખરાજ મિનારા પાસે આવ્યો. તે પહોંચ્યો ત્યારે શયતાન છેક ઢીલો થઈ ગયો હતો. તેનું માથું પછડાઈ ગયું હતું. તે ઉતરવા ગયો. પણ પગમાં ભેર નહિ, એટલે પગથીએ માથું પછાડતો નીચે પટકાયો.

રાજાજી બોલ્યા. ગૃહસ્થ કહેતો હતો તે વાત ખરી. કામ કરતાં કરતાં મગજ ચીરાઈ જાય છે એ એણે ખરૂં જ કરી બતાવ્યું. પણ હાથમાં આંટણ પડે તે આથી સારાં. આમ તો માથે ઘણાં ઢીમડાં થાય.

મૂરખે પાસે જઈ જોવા માંડ્યું કે કેટલું કામ થયું છે. તપાસ કરતાં તેનાથી બોલાઈ ગયું: હે ઇશ્વર, આણે તો કંઈજ કર્યું નથી.

આ શબ્દ તેના મોંમાંથી નીકળતાંજ શયતાન પડ્યો હતો ત્યાં સમાઈ ગયો અને ત્યાં એક ખાડોજ રહ્યો.

આથી મૂરખરાજને સમજ પડી ને તે બોલ્યો: અહં! આ તો પેલા ભાંગફોડીઆઓ આવેલા, તેનો બાપ જણાય છે !

આપ શયતાનભાઈનું કંઈ આલ્યું નહિ ને મૂરખરાજ તો જેવો ને તેવો સુખી રહ્યો. શયતાનના ફાંસામાં ફસા-

યસા તેના બાઈઓ દુઃખી દુઃખી થઈ ગયા. એટલે તેમણે
પણ મૂરખાના જેવી સાદી રહેણીકરણી પકડી રાજ્યમાં
ધણી સારા સારા માણસો ભેગા થયા. સર્વે આપમહે-
નત અને સચ્ચાઈથી ગુજરાન કરી બાઈચારામાં રહેવા
લાગ્યા, અને ખાઈપીને મોજ કરી.

બાંબે આવશે મહોર

વાતારી કહીશું પહોર

ખાળખંધુઓ—

આ વાંચી રહ્યા હવે—

૮. ખર્ચ સાથે.

(૧) બકુલ ૦-૭-૦

(૨) ખાળવિહાર ૦-૧૩-૦

(૩) પુવારો ૦-૭-૦

(૪) નીતિધર્મ ૦-૬-૦

(૫) ટોલ્કટોચની ત્રણ વાતો. ૦-૫-૦

એટલું વાંચવાનો નિશ્ચય કરજો.

(ગાંડીવ)

બાળવિહાર

શુભ યજ્ઞ સમાચારે

યુગધર્મે

સાહિત્યે

કૌમુદીએ

સાંજ વર્તમાને

બાળકને

સમાલોચકનેયે

બાલજીવને

વળી કેણે કેણે ?—

વખાણ્યું;

બહામણ કરી,

ગુણ ગાયા,

મેખરે મૂક્યું,

પ્રશસા કરી,

પણ ધણ ગમ્યું,

પસદ પડ્યું,

મુદર ગણ્યું;

બીજા અનેકેયે

છતાં

તમે તમારા બાળકને—

—: એના વિહોણું રાખશો ? :—

કિન્નર બાર આના,

વી. પી. થી રૂ. ૧)=

(ગાંડીવ.)

‘મૂરખરાજ’ના સર્વ હક ‘ગાંડીવ’ને સ્વાધીન છે.

